

Lozan Sonrası Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi

Turkish-Greek Population Exchange After Lausanne

Naim MUTLU¹

Özet

XIX. yüzyılda başlayan ulus devlet oluşturma çabalarının uzantısı olarak göç hareketleri sık sık yaşanır olmuştu. Bu kapsamda 93 harbiyle başlayan Rumeli ve Anadolu arasındaki göç hareketlerinin bir örneği Lozan sonrası Türk Yunan nüfus mübadelesidir. Genel çerçeveye belirlenirken homojen toplum anlayışı etkili olmuş ancak sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlar yeni problemler doğurmadan çözümlenmesi tarafların yol haritasını belirlemiştir. Bu kapsamda karşılıklı hak kayıplarını engellemek için “Etabli” tanımlaması yapılmış ve Batı Trakya bölgesi ile İstanbul içi mübadele dışı tutulmuştur. Etablist sayılmak için buldukları bölgede 18 Ekim 1912’den önce yerleşmiş olma şartı aranmıştır. Göçmenlerin geride bırakacakları taşınmaz mallar için değer biçilmesi komisyonlarca yapılmış terk edilen evlere yeni gelen aileler yerleştirilerek ekonominin sekteye uğramasının önüne geçilmek istenilmiştir. Bu gün her iki devletin içinde hem yerleşiklerin torunları hem de göç edenlerin torunları geçmiş hatıraların hikâyeleriyle yaşamını sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Mübadele, Etabli, Göç, Lozan Antlaşması, Batı Trakya.

---

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi E-Posta: naimmtl@gmail.com

Abstract

Migration movements were frequently a result of nation-state building efforts that began in the 19th century. In this regard, an example of the migration movements between Rumelia and Anatolia that started with the 93 War; the Turkish-Greek population exchange that took place after the Treaty of Lausanne. In this exchange, while determining the general planning, the comprehension of homogenous society was effective. However, the road map of the parties has determined the solution of social, economic and political problems without causing new problems. In this context, the definition of "*Etabli*" was made to prevent mutual loss of rights excluded from the exchange within the Western Thrace region and Istanbul. The condition of being settled in the region where they are located before 18 October 1912 was sought in order to be considered as "*etablist*". The commissions made the appraisal of the immovable property that the immigrants left behind. It was aimed to prevent the disruption of the economy by placing new families in abandoned houses. Today, in both countries, not only the descendants of the residents but also the descendants of the immigrants continue their lives with the stories of past memories.

Keywords: exchange of population, Etabli, Migration, Treaty of Lausanne, Western Thrace

GİRİŞ

Sözlükte “ Bir şeyin diğeriyle değiştirilmesi” anlamına gelen mübadele kelimesi Osmanlıda mal ve değer değişimi şekliyle kullanımı yanında özellikle Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) anlaşmalarında esir ve elçi değişimleri için de kullanılmıştır². I. Dünya savaşı sonucunda Osmanlı devletinin parçalanmasıyla Balkan devletleri özellikle de Yunanistan ile yapılan nüfus değişimleri için kullanılmıştır. Göç laboratuvarı olarak değerlendirmenin yanlış olmayacağı Anadolu ve Balkanlarda yoğun göç hareketleri son dönem, 1877-1878 tarihleriyle başlar ve Balkan savaşlarıyla devam eder. Yapılan göçlerin tamamına yakınında devletlerin ortak amacı olan ulus devlet oluşumunda homojen toplum yapısını yakalayabilmek yahut iç işlerine müdahalenin önüne geçebilmektir. Çalışmanın konusu olan “Lozan Sonrası Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi”nin amacı da homojen toplumun oluşması için yapılan uygulamalardan bir tanesidir.

LOZAN ÖNCESİ MÜBADELEYE DAİR

93 Harbinin Barış görüşmelerinin yapıldığı Şubat 1878’de mübadele fikri Ruslar ile yapılan barış görüşmeleri sırasında Osmanlı delegesi Saffet Paşa tarafından öne sürülmüştü. Öneride Balkan sıradağlarının kuzeyinde kalan Türklerin güneye, güneyde kalan Bulgarların da Kuzeye gönderilmesi ve bu süreçte mal ve mülklerinin de karşılıklı değişimi teklif edilmiş, ancak Rus delegeleri bunu kabul etmemişlerdir. Yine de bu örnek, karşılıklı mübadele fikrinin özellikle de mal ve eşyayı kapsayacak şekilde ilk defa düşünce olarak öne çıkması açısından önemlidir³. Anlaşma zemininde olmasa da bu tarihte büyük bir göç hadisesi yaşanmıştır.

İlk mübadele Balkan savaşları sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı arasında imzalanan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul antlaşması kapsamınca gerçekleşmiştir. Devletler içinde daha fazla karışıklık çıkmasını önlemek isteyen bu anlaşma modern dünya tarihinde nüfus değişimi sağlayan ilk anlaşma olarak kabul görür. Fakat bu anlaşmanın karışıklıkları engellemek adına verilen pek çok kararına rağmen hakkın çiğnendiği bol miktarda olay da vardır. Bu süreçte yapılan gözlemler daha sonra gerçekleşecek çeşitli göç akımlarında bürokrasinin ne gibi önlemler alması gerektiği hakkında öğretici olmuştur. Aynı süreçte Yunanistan ile imzalanan

---

² Ortaylı, 2006: 424-425.

³ Önder, 1990: 24.

1-14 Kasım 1913 tarihli Atina anlaşmasının 3-6. ve 11. Maddelerinde, kalan ahalinin hak ve özgürlüklerine ve gerçekleşecek değişime dair kararlar alınmıştı. Ne var ki 4. maddede 3 yıl içinde peyder pey yapılacak olan bu değiş tokuş işlemi, I. Dünya savaşının 1914 yılında başlamasıyla gerçekleştirilmemiştir. Tabii organize bir göç gerçekleşmese de hukuksuz uygulamalara maruz kalan, hak kayıplarına uğrayan halk çok ağır şartlarda göç etmiştir. Meşrutiyet yönetimi, gelen Türkleri Rumların yoğun yaşadığı adaların karşısına, yani Anadolu'nun Ege bölgesine yerleştirmek suretiyle, ileride çıkabilecek fitnenin de önüne geçilmek istemiş, bu durum karşısında bir kısım Rum da Anadolu'daki yerlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır⁴.

I. Dünya savaşı sonrası Mütareke döneminde özellikle Yunanlıların İzmir'i işgaliyle durum ve yapıda farklılaşma yaşanır. Mütareke sonrasında Türk halkının vereceği Kurtuluş Mücadelesi sonrasında İsveç'in Lozan kasabasında yapılacak olan anlaşmada Mübadele konusu bir kez daha masaya gelecektir.

LOZAN VE MÜBADELE

Yunanistan'da Türk Nüfus

XIX. yüzyılında çıkan ayaklanmalar sonucunda Teselya'ya⁵ kadar uzanan Yunan krallığı kurulmuştur. Teselya'nın Yunanistan'ın eline geçmesinden önce, Yunan krallığındaki halk homojen yapıdaydı. Teselya'nın Yunanistan'a geçmesiyle homojen yapı bozulmuş, Balkan savaşlarıyla elden çıkan şehirlerde Türk, Ulah ve Arnavut karışımı, yaklaşık 640.000 Müslüman nüfus Yunan sınırları içerisinde barınmaya başlamıştır⁶.

Anadolu'da Rum Nüfus

Mübadele görüşmeleri sırasında Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleşmiş 1.400.000 kişilik Rum nüfus tespit edilmiştir⁷. Osmanlı Devletinde 1821 yılına azınlıklar arasında ayrıcalıklı bir yeri olan Rumlar İmparatorluğun en kalabalık azınlık grubunu da oluşturuyordu. Yunanistan'ın bağımsız olmasından sonra Anadolu'dan göçün sayısal verisine

⁴ Önder, 1990: 38.

⁵ Teselya: Yunanistan'ın tahıl ambarıdır. Günümüzde Karditsa, Larissa, Magnesia, Trikala bölgelerinin bir araya gelmesiyle oluşur. 1881'de Osmanlı elinden çıkan bölge Yunanlıların eline geçer. Bu sırada bölgenin nüfusunun 1/3'lük kısmını Türkler oluşturmaktadır (Kiel, 2011: 522-526).

⁶ Önder, 1990: 67-70; Kiel, 2011: 522-526.

⁷ Emgili, 2014: 106.

ulaşılamamasına rağmen, bir miktar nüfusun göç ettiği ihtimalini ön görülmele birlikte, 1.400.000 kişiden kaçının özellikle Mütareke döneminde Wilson İlkelerindeki self determinasyon maddesini Rumlar lehinde kullanabilme maksatlı yerleştirildiği hakkında yeterli bilgiye ulaşılamadığından, çalışmanın bu kısmı karanlık kalmıştır.

Lozan'da Mübadele Konusu

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros mütarekesiyle (30 Ekim 1918) Anadolu işgalleri başlamış, Yunanistan da İngilizlerin desteğiyle 15 Mayıs 1919 günü İzmir'e çıkararak Anadolu'yu işgal edenler arasında yer almıştı. Anadolu hareketinin olan bitene karşı gösterdiği başarılı direnç sayesinde Eylül 1922 de Yunanlıların bu macerası son bulmuş ve 3-11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi imzalanarak barış anlaşmasına giden süreç başlamış, taraflar İsviçre'nin Lozan kentinde bir araya gelmişlerdir.

Lozan görüşmelerine katılmak üzere Ankara Hükümeti adına İsmet Paşa (İnönü) başkanlığında Hasan Bey (Saka) ve Rıza Nur delege olarak katılmış, ayrıca Celal Bey (Bayar), Tefik Bey (Bıyıklıoğlu), Hikmet Bey (Bayur), Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Yahya Kemal (Beyatlı) da danışman olarak heyete dâhil olmuşlardır. İngiltere, Fransa ve İtalya görüşmelerin en etkili devletlerini oluşturmuş, ayrıca Rusya ve Bulgaristan Boğazlar meselesini görüşmek için, ABD ise gözlemci olarak katılmıştır. Yunanistan'ı Elefterios Venizelos temsil etmiş, İsviçre devlet başkanı ve İngiltere adına Lord Curzon'un konuşmalarından sonra İsmet Paşa sürpriz bir konuşma yapmış ve söyleminde eşitlik konusuna vurgu yapmıştır⁸.

Lozan görüşmelerinde oluşturulan alt komisyonlarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki önemli konular Asker ve sivil esirlerin değişimi, Patrikhane'nin İstanbul dışına çıkarılması ve Rum nüfus olmuştur. Lord Curzon görüşmeler sırasında 1.600.000 Rum nüfusun Anadolu'da varlığını kabul etmiş, buna rağmen durum üzerinde etkisini koruyabilmek için, İsmet Paşa'nın istememesine karşın, Milletler Cemiyeti Lord Curzon'unun isteğiyle işin içine yine de dâhil edilmiştir. Milletler Cemiyetinin temsilcisi Nansen Ankara hükümeti temsilcisi Hamit Bey'le görüşmüş⁹ ve mübadele teklifini götürmüştür. Karşılıklı olarak mübadele fikrinin olumlu karşılanmasıyla tetkikler başlamış, ancak İstanbul'daki Rumların göçünün sorun yaratacağı anlaşılmış ve bu konu komisyonlarca görüşülmüştür. Bu durumda Rumların göçünün Batı Trakya ve Güney Makedonya'daki Türk ve Müslümanların

---

⁸ Soysal, 2000: 77-79.

⁹ Önder, 1990: 80-90.

da göçüne sebep olacağı düşüncesi neticesinde sosyoekonomik sorunların olumlu olumsuz yönleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu andan itibaren Etabli (Yerleşik) olarak kabul edilmesi gereken bölgeler oluşturularak bazı olumsuz durumların önüne geçilmek istenmiştir. Her iki taraf için de geçerli olan bu şartlar neticesinde, Rumlar için bu günkü İstanbul'un Şehremini bölgesini kapsar şekilde kullanan İstanbul Rumları ve özel statüsü bulunan Gökçeada ve Bozcaada Rumları Etabli sayılmıştır. Buna karşılık Batı Trakya Türkleri de Etabli sayılarak yaşanabilecek sorunların önüne geçilmek istenmiştir¹⁰.

Batı Trakya

Lozan antlaşmasında kabul edilen ve Mübadelede Etabli olarak kabul edilen Batı Trakya da bu gün sadece Yunanistan Topraklarında kalır. Batı Trakya'nın Lozan'da belirtilen sınırları doğuda Meriç nehriyle Türkiye'den, batıdan Mesta Karasu nehriyle Makedonya'dan, kuzeyden Rodop dağları ile Bulgaristan'dan ayrılmış olup, güneyden de Ege Deniziyle çevrilidir. Bölge İskeçe, Gümülcine ve Meriç vilâyetlerinden oluşmaktadır. Balkan Savaşlarından önce Batı Trakya olarak bilinen bölgeyi tarif etmek gerekirse, bu günkü şehir adlarıyla İskeçe, Dedeağaç (Aleksandreapolis), Gümülcine (Komotini), Darıdere (Zlatograd), Mestanlı (Momchilgrad), Koşukavak (Krumovgrad), Ortaköy (Ivaylovgrad), Paşmaklı (Smolyan) ve Kırcaali (Kardzali) gibi şehirlerini kapsar¹¹. Bu şehirler bugün iki farklı devlet sınırları içindedir. Son dönemde Batı Trakya Türkleri denildiğinde sadece Yunanistan topraklarında kalanlar algılanmaktadır. Bu düşünce sürecin ve bölgedeki Türk varlığının algılanmasında kesintiye sebep olmaktadır. Batı Trakya Türklerinin yerleşik kabul edilmesinde, 1920'li yılların Batı Trakya'sının, yani adı geçen şehirlerin bir bütün halinde düşünülmüş olması etkilidir. Zira iki farklı devletin içinde ikiye bölünmüş bu toplum birbirinden farklı geçmişe sahip değildir.

Mübadillerin Belirlenmesi ve Alınan Kararlar

Mübadele, 30 Ocak 1923'te imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile kesinlik kazanmıştır. Mübadeleye tabi tutulacak olan halklar ve mübadele kapsamına girmeyen kişiler ile mübadelenin zorunlu karakteri, sözleşmenin ilk üç maddesinde belirtilmiştir¹²:

¹⁰ Arı, 2000:1-17.

¹¹ Halaçoğlu, Eren,1992:144-147.

¹² <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

MADDE:1

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir¹³.

Madde 1'den anlaşıldığı üzere her iki taraf ta yapılacak mübadeleyi zorunlu tutarak doğabilecek keyfiliği ve karmaşayı önemek ve süreyi kısaltmak istemiştir. Mübadillerin belirlenmesinde ise dini aidiyetler göz önünde bulundurulmuş, etnik yapı ön planda olmamıştır. Neticede her iki taraf ta dini bakımdan homojenleşen toplumun daha hızlı kaynaşacağı fikrindedir.

MADDE:2

Birinci Maddede öngörülen mübadele:

a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini)

b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır.

1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi) sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etablis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi) sayılacaklardır¹⁴.

Önceki bölümde belirtilen Balkan savaşlarıyla sınırları çizilen ve bu gün sadece Yunanistan sınırları içinde kalmış olarak tanımlanan Batı Trakya olduğu ve bu tanımlamada kullanılan sınırların Bükreş anlaşmasına dayandığı, Madde 2'de yer almıştır. Aynı maddede İstanbul Rumları için ise tahminimizce Wilson prensipleri gereği, bazı bölgelerde yoğunlaşan Rum halkı belirlenmesi için Mondros'un imzalandığı tarih öncesi yerleşenler ibaresi geçmiştir ve her iki tanımlamayla yerleşik halkın tespiti kararlaştırılmıştır.

Hazırlanan protokolün 3. maddesinde göre ise Mübadeleye tabi tutulan gerçek ve tüzel kişiler işaret edilmiştir. Burada tüzel kişi olarak daha çok vakıf ve ibadethaneler kast edilmiştir. Tüzel kişilerin özellikle vurgulanması 8. maddeyle daha iyi anlaşılmaktadır.

¹³ <http://www.lozannubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim tarihi: 09.06.2020).

¹⁴ <http://www.lozannubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

MADDE:3

Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1 inci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İşbu Sözleşmede kullanılan “göçmenler” (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır. Zira Tüzel kişilerin taşınır mallarının sevki karşılıklı olarak gerçek kişilere tanınan haklar ile aynı tutulmuştur.

MADDE: 8

Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk (cemaat, communaute) üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastahaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelini kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarında serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır. 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır. Taşınır malların tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü (envanterini) ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9ncü Maddede öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11nci Maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir¹⁵.

MADDE:11

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, Bağıtlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye’de ya da Yunanistan’da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun Başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır. Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile, Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir Başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır¹⁶.

¹⁵ <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

¹⁶ <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

3., 8. ve 11. maddeler birbirlerini tamamlar nitelikte olup statülerin belirlenmesi, taşınır, taşınmaz malların hem gerçek hem de tüzel kişilere uygulanılacak muamelenin şeklini belirtmiş olup, işlemlerin takip edilebilmesini sağlayacak, başkanı tarafsız olan alt komisyonun belirlenmesi şartıyla karara bağlamıştır. Bu kurulacak komisyona Milletler Cemiyeti temsilcisi olarak Lozan'a rapor sunan Dr. Nansen atanır ve bu sebeple komisyon kararlarında Lozan'a da sunulan raporun etkisi yüksek olur¹⁷.

Mübadele Sürecinde İstanbul hariç Anadolu'dan göç eden Ortodoks ve Rumların sayısı 1.200.000 kişi, Batı Trakya hariç Yunanistan'dan Anadolu'ya göç eden Müslüman ve Türkler 456.720 kişi olmuştur¹⁸.

Göçler ağırlıklı olarak deniz yoluyla gerçekleşmiş olup açılan ihalede yabancı şirketlerin uygun teklifleri olmasına rağmen, ekonomik şartlar gereği, dövizin yurt dışına çıkışının önüne geçmek için Mustafa Necati Bey'in önerileriyle Seyri Sefain idaresiyle taşımanın gerçekleşmesine karar verilmiştir. Türk vapurcuları adına Suud Bey, Mübadele İmar ve İskân Vekaleti adına ikinci İstanbul Mıntika Müdürü, Erkân-ı Harp Miralay Arif Bey'in imza ettikleri mukaveleyle şartlar belirlenmiş ve bazı vapur ve gemiler fiziki şartları itibariyle yapılacak taşıma için uygun hale getirilmiştir. Taşımada kullanılan gemiler Hacıpaşa, Sadızkade, Sakarya, Rumeli, Bahr-i Cedit, Nilüfer, Dumlupınar, Timsah, Rize, İstanbul, Canik, Sürat, Sulh, Ankara, Kırzade, Sahil, Reşit Paşa, İsmet Paşa, Karabiga, Reşadiye, Altay, Arslan, Millet, Cumhuriyet, Mahmudiye, Akdeniz, Türkiye, Kartal, Giresun, Bozkurt, Teşvikiye, Mahmut Şevket Paşa, Ümit, Trabzon, Gülnihal ve Gülcemal vapurlarıdır¹⁹.

MÜBADİLLERİN İSKÂNI

1923- 1927 yılları arasında Anadolu'ya gelen mübadillerin sayısı Devlet İstatistik Kurumunun verilerine göre 456.720 kişidir (Tablo 1)²⁰. Ekim 1923 yılında mecliste uzun görüşmeler sonrası İzmir mebusu Mustafa Necati (Ugural) Bey'in başkanlık yaptığı "Mübadele İskan ve İmar Vekaleti" kurulmuş ve mübadillerin yerleştirilmesi vekaletin gayretleriyle gerçekleşmiştir. Yöntem olarak gelen ve giden mübadillerin meslekleri ve

---

¹⁷ Aktar, 2005: 57.

¹⁸ Emgili, 2014: 106.

¹⁹ <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/arastirma/gocmen-tasima-isinde-bir-ara-yuz-gemi-alimi-ve-bozkurt-olayi-doc-dr-kemal-ari/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

²⁰ Behar, 1996: 63.

geldikleri iklimler göz önünde bulundurularak yerleştirme yapılmış ve çoğunlukla gidenlerin yerine gelen mübadiller yerleştirilerek ekonominin aksamasına karşı tedbir olunmaya çalışılmıştır²¹.

İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil sayısı	İl	Mübadil sayısı	İl	Mübadil sayısı
Adana	8440	Çanakkale	11638	Isparta	1175	Mersin	3330
Afyon	1045	Cebeli Bereket	2944	İstanbul	36487	Muğla	4968
Aksaray	3286	Çorum	1570	İzmir	31502	Niğde	15702
Amasya	3844	Denizli	2728	Kars	2512	Ordu	1248
Ankara	1651	Diyarbakır	484	Kastamonu	842	Samsun	22668
Antalya	4920	Edirne	49441	Kayseri	7280	Şanlıurfa	290
Artvin	46	Elazığ	2124	Kırklareli	33119	Şebinkarahisar	5879
Aydın	6630	Erzincan	116	Kırşehir	193	Sinop	1189
Balıkesir	37174	Erzurum	1095	Kocaeli	27687	Sivas	7539
Bayazıt	2856	Eskişehir	2567	Konya	5549	Tekirdağ	33728
Bilecik	4461	Gaziantep	1330	Kütahya	1881	Tokat	8218
Bitlis	3360	Giresun	623	Malatya	76	Trabzon	404
Bolu	194	Gümüşhane	811	Manisa	13829	Van	275
Burdur	448	Hakkari	310	Maraş	1143	Yozgat	1635
Bursa	34543	Hatay	1037	Mardin	200	Zonguldak	1285

Tablo 1. 1923 ile 1927 yılları arasında illere göre iskân edilmiş mübadil sayıları²²

İl bazında tablo incelendiğinde en çok iskân Batı Anadolu ve Trakya'ya yapılmıştır. Yapılan iskânlarda ulaşılabilen mesleklerden tütüncüler, Adana, Trakya, Samsun, Malatya ve Manisa'ya yerleştirilmişlerdir²³. Çukurova, Bursa, İzmir bölgesine bağcılar ve zeytinciler, yoğunlukla yerleştirilmiş yanı sıra limanı bulunan şehirlere tüccar yerleştirilmeye özen gösterilmiş olsa da bütün yerleştirmelerde istenilen sonuç alınmamıştır. Tablo 1927 yılına kadar olan veriyi aktarmaktadır, ancak karşılıklı ahali değişimi 1930 yılına değin sürmüştür²⁴. Yerleştirmelerde, gelenlerin ivedi olarak üretici olmalarının sağlanması gözetilmiştir. Yapılan bu Ahali değişimi Türkiye'nin milli ekonomi yaratma hedefine de hizmet etmiş, hem üretim araçları hem de ticaret Türk ve Müslüman ahalinin himayesinde gelişme göstermiştir.

²¹ Arı, 2000: 31-67.

²² Behar, 1996: 63.

²³ Emgili, 2014: 119.

²⁴ Arı, 2000: 3.

SONUÇ

Lozan görüşmelerinde alt komisyonlarca ve tarafların karşılıklı beyanlarıyla gerçekleşecek olan Mübadele 1924-1930 yılları arasında sürmüştür ve temel hedef homojen toplum yaratmak olmuştur. Tabii bunun yanında özellikle Avrupalıların azınlıklar meselesinden faydalanarak, önceleri sık sık Osmanlı iç işlerine karışması, Mütareke ve Sevr'in maddelerinde görülen tutum üzerine Türkiye'nin müdahaleyi engelleme yöntemi olarak Rum nüfusu tasfiye etmek istemesi, aynı şekilde Yunanistan'ın Teselya'nın fethinden önceki gibi homojen toplumun kendi geleceklerinde avantaj yaratacağını düşünmeleri, mübadeleyi ortaya çıkarmıştır. Süreç içerisinde 1.700.000 kişi evini terk ederek yeni evlerine almışmaya çalışmıştır. Yapılan mübadelenin sonuç vermesi ve kısa sürede gerçekleşmesi için zorunlu yer değiştirme uygulanmış ve ahalinin isteğine değil alınan kararlara uyulmuştur. Anlaşmada "Etabli" yani "yerleşik" kabul edilen iki tarafın coğrafyasında da varlığını sürdürecektir olan bir kısım ahalide de belirli kriterlerle saptanmış ve doğabilecek bazı karmaşaların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu gün batı Trakya'da ve Türkiye'de Etablist'lerin torunları hala yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca her göçte olduğu gibi bu karşılıklı göç hareketlerinde de sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçlar doğmuştur. Bu gün Türkiye'nin hala tarım üretiminde bazı bölgelerde, örneğin Malatya'da tütün, Manisa'da üzüm ve zeytin yetiştirilmesi, mübadele sonrası oluşan geleneğin devamı olarak görülebilir. Siyasal olarak ise Yunanistan ile mübadeleyle başlayan ılımlı bir hava oluşmuş ve oluşan bu ılımlı hava Kıbrıs meselesinin gündeme gelmesiyle son bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktar, A. (2005). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin İlk Yılı Eylül 1922- Eylül 1923", *Yeniden Kurulan Yaşamlar 80. Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi* (Derleyen Müfide Pekin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:112, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, s. 41-73.
- Arı, K. (2000). *Büyük Mübadele Türkiye'ye zorunlu Göç (1923-1925)*, 2.baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Behar, Cem (1996). *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, sayı 63. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Emgili, Fahriye (2014). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin Türkiye Milli İktisadının Oluşumuna Etkisi" *TSA(Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Yıl: 18, Özel Sayı S: 3: Ocak/January 2014, s. 105-121.
- Halaçoğlu, Y. ve H. Eren (1992). "Batı Trakya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 144-147. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bati-trakya> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Kiel, M. (2011). "Tesalya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 522-425. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesalya> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Ortaylı, İ. (2006). "Mübadele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 424-425. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mubadele> (Erişim Tarihi: 03.06.2020).
- Önder, S. (1990). *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (yayınlanmamış doktora tezi), Eskişehir.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Cilt I. (1920-1945), 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2020)
- <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/arastirma/gocmen-tasima-isinde-bir-ara-yuz-gemi-alimi-ve-bozkurt-olayi-doc-dr-kemal-ari/> (Erişim Tarihi: 26.12.2020)